

Činjenice: Samostalni život osoba sa smanjenim intelektualnim sposobnostima

1. Da li osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima mogu da žive samostalno?

Da! Sve osobe sa invaliditetom bez obzira na oštećenje imaju pravo na samostalni život prema članu 19 Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (Konvencija). Ovaj član priznaje "jednako pravo svih osoba sa invaliditetom da žive u zajednici, da imaju izbore jednake kao i drugi, i drža potpisnica preduzima efikasne i odgovarajuće mere kako bi se omogućilo osobama sa invaliditetom puno uživanje ovog prava i njihovo puno uključivanje i učešće u zajednici".

Živeti samostalno ne znači da sve treba da radimo sami ili bez podrške. Samostalni život podrazumeva da imamo izbor i kontrolu nad svojim životom i iste mogućnosti kao i neonesposobljavane osobe.

Osobama sa smanjenim intelektualnim sposobnostima može biti potrebna podrška u smislu prilagođavanja i / ili više vremena za pristup informacijama, idejama i odlukama, ali sa odgovarajućom podrškom i prepoznavanjem, osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima mogu ostvariti izbor u svom životu.

Upotreba jednostavnog jezika, lako čitljivih videa i simbola primeri su prilagođavanja koji su osmišljeni kao podrška osobama sa smanjenim intelektualnim sposobnostima kako bi imali mogućnost izbora.

Čak i osobe sa složenim potrebama i ponašanjem koje predstavlja izazov pokazuju preference, ali neverbalna i indirektna komunikacija se često ignorišu.

Opšti komentar br. 1 o članu 12, o jednakom priznavanju pred zakonom, koji je napisao Odbor za prava osoba sa invaliditetom ističe da je samostalni život ključan za osobe sa invaliditetom:

"[...] imperativ je da osobe sa invaliditetom imaju priliku da razviju i izraze svoju volju i preferencije, kako bi svoju poslovnu sposobnost ostvarile na ravnopravnoj osnovi sa drugima. To znači da osobe sa invaliditetom moraju imati priliku da žive samostalno

u zajednici i da imaju izbor i kontrolu nad svojim svakodnevnim životom, na ravnopravnoj osnovi s drugima, kako je predviđeno članom 19. "

2. Kako izgleda samostalni život osoba sa smanjenim intelektualnim sposobnostima?

Kako izgleda samostalni život zavisi od potreba pojedinca. Na primer, jednoj osobi je možda potreban neko ko će dolaziti jednom nedeljno da se brine o finansijama ili omogući pristup podršci ili staratelju. Drugoj osobi je možda potreban neko za podršku / personalni asistenti koji bi radili sa njom sve vreme. Nekom drugom je možda potrebna podrška samo za pristup zaposlenju ili da mu/joj se pomogne da shvati kako da uradi nešto novo ili drugačije.

Postoji mnogo različitih pristupa da se podrži samostalni život osoba sa smanjenim intelektualnim sposobnostima:

Jedan primer je stanovanje uz podršku, gde osoba bira gde i sa kim živi, ali ima podršku osoblja za obavljanje aktivnosti u domaćinstvu.

Iskustvena podrška je ključni element za osobe sa invaliditetom koje žive samostalno. Mnoge osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima odlučuju se za vršnjačku podršku kroz samozastupanje i priključivanjem grupama samozastupnika, kojima upravljaju i koje kontrolišu osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima, a koje zatim zapošljavaju neonesposobljavane osobe da ih podrže.

3. Kako možete imati izbor i kontrolu ako nemate mentalne sposobnosti?

Mentalna sposobnost se odnosi na veštine donošenja odluka, koje se razlikuju od osobe do osobe. Iako nekim osobama može biti potrebna podrška u donošenju određene odluke, to ne znači da bi im trebalo oduzeti moć odlučivanja. Ova "moć" za donošenje odluka se naziva poslovna sposobnost. To uključuje mogućnost potpisivanja ugovora o radu, mogućnost sklapanja braka, glasanja, otvaranja bankovnog računa, mogućnost pridruživanja organizaciji ili iznajmljivanja stana, na primer.

Osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima suočene su sa lišavanjem poslovne sposobnosti i često se nalaze pod punim ili delimičnim starateljstvom.

Član 12 Konvencije jasno stavlja do znanja da su države dužne da osiguraju prepoznavanje poslovne sposobnosti osoba sa invaliditetom i da moraju ukinuti zamenljive režime odlučivanja kao što je starateljstvo. One takođe moraju "preduzeti odgovarajuće mere kako bi se osobama sa invaliditetom omogućio pristup podršci koja im može biti potrebna u ostvarivanju njihovih poslovnih sposobnosti".

Ako osoba sa invaliditetom nema poslovnu sposobnost, države moraju osigurati zaštitu na licu mesta kako bi se uverili da se "prava, volja i preference" osobe poštuju. Moraju povratiti svim osobama poslovnu sposobnost, kako bi mogli, između ostalog, da biraju gde i sa kim žele da žive.

Zakon Velike Britanije o mentalnim sposobnostima predstavlja dobar primer kako se to može razumeti u politici i praksi. Prema Zakonu o mentalnim sposobnostima, procena nečije sposobnosti treba da se vrši od slučaja do slučaja. Na primer, neko može da nema sposobnost da potpiše pravno obavezujući ugovor, ali to ne znači da ne može da bira šta jede za večeru.

4. Kako se osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima mogu podržati da donose sopstvene odluke?

Opšti komentar 1 o članu 12 Konvencije jasno stavlja do znanja da učešće u zajednici i pristup društvenim krugovima i mreži podrške pomažu u donošenju odluka. Živeti samostalno i biti deo zajednice jeste nešto što pomaže osobama sa smanjenim intelektualnim sposobnostima da budu izloženi širokom spektru opcija.

Donošenje odluka je nešto što sve osobe, onesposobljavane ili ne, razvijaju tokom vremena. Isti princip se primenjuje i na osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima. Ako nekoga nikad ne pitaju šta hoće da obuče ili jede, toj osobi neće biti lako da odluči čime želi da se bavi u životu.

Vrste procesa donošenja odluka koje su usvojene za osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima uključuju:

Donošenje odluka uz podršku jeste kada osoba sa smanjenim intelektualnim sposobnostima stvara / identifikuje krug podrške (grupu ljudi) sa kojima može da razgovara tokom odlučivanja, kako bi mu/joj se pomoglo da donesu odluku koja je najbolja za njega/nju u trenutnim okolnostima.

Kada neko ne može da donosi odluke koje su zakonski prepoznate, u mnogim zemljama sistem zastupnik ili staratelj stupa na snagu. Obično se zastupnik sastaje sa osobom koju predstavlja, kao i sa

važnim ljudima u njegovom/njenom životu i na osnovu toga zastupa osobu bez poslovne sposobnosti u procesu donošenja odluka. Ovo je takođe poznato kao zamenjeno donošenje odluka. Države bi trebalo da odstupe od ovog sistema, ukoliko žele da se pridržavaju člana 12 Konvencije.

Podeljeno donošenje odluka se generalno dešava u zdravstvenim ustanovama. To je proces u kojem zdravstveni radnici i pacijenti zajedno rade na donošenju odluka o tretmanima i balansiraju između rizika i očekivanih rezultata i preferenija pacijenta.

5. Da li je personalna asistencija pogodna za osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima?

Mnoge osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima smatraju da su personalni asistenti (PA) izuzetno korisni za vođenje samostalnog života. Postoji mnogo stvari koje PA može da uradi, a što je od koristi osobama sa smanjenim intelektualnim sposobnostima; na primer, da ponudi podršku za obavljanje svakodnevnih zadataka, kao što su kuvanje i kupovina, da obezbedi pristup informacijama čitanjem ili prevođenjem informacija na jednostavniji jezik i da pomogne ljudima da se snađu u novim situacijama i obrade nove informacije, kao što je recimo putovanje nekom novom rutom.

Osobe sa invaliditetom uvek treba da budu aktivno uključene u proces odlučivanja o tome ko im pruža podršku, i to ne treba da bude drugačije ni za osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima.

Organizovanje personalnih asistenata i isplaćivanje njihovih zarada može predstavljati izazov za osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima. Međutim, u mnogim zemljama u Evropi ovaj element personalne asistencije može se preneti na agenciju, posrednika ili saradnika, koji će za malu naknadu obavljati te stvari za korisnika PA.

6. Da li je samostalni život bezbedan za osobe sa smanjenim intelektualnim sposobnostima?

Samostalni život je bezbedan, pod uslovom da osoba ima podršku koja joj je potrebna. Samostalni život je bezbedniji od institucionalne ili segregacione nege, jer su osobe deo svoje zajednice i treba da imaju pristup društvenim krugovima, a ne da budu izolovani.

Deleted: 0

Reference i literatura

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom:
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx>

Opšti komentar 1 o članu 12: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/031/20/PDF/G1403120.pdf?OpenElement>

Opšti komentar 5 o članu 19:
http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/5&Lang=en

UK Akt o mentalnoj sposobnosti:
<https://www.scie.org.uk/mca/introduction/mental-capacity-act-2005-at-a-glance>

Samozastupanje: <http://self-advocacy.eu/>

Donošenje odluka uz podršku: <http://www.right-to-decide.eu>

Pristup u kojem je osoba u centru pažnje prilikom donošenja odluka uz podršku
https://www.thinklocalactpersonal.org.uk/_assets/Resources/Personalisation/london/Supported_Decision_Making.pdf

Podijeljeno donošenje odluka:
<https://www.nice.org.uk/about/what-we-do/our-programmes/nice-guidance/nice-guidelines/shared-decision-making>

Vršnjačka podrška: www.peer-support.eu

Obezbeđivanje dostupnosti informacija: www.easy-to-read.eu

Evropska mreža za samostalni život i Inclusion Europe, jul 2018

Prevod: Dragana Marković, Centar „Živeti uspravno“